

Asia: VN/9791/2020

Rikosprosessin tehostaminen

1. Lapsiin kohdistuvien rikosten käsittelyn nopeuttaminen

a) Esitutinnan toimittamista sekä syyteharkintaa ja syytteen nostamista kiireellisesti koskevat ehdotukset sekä pääkäsittelyn pitämistä määräajassa koskeva ehdotus asianomistajan ollessa alle 18-vuotias (ETL 3:11, ROL 1:8a ja ROL 5:13)

Esityksessä ehdotetaan lainsäädäntömuutoksia lapsiin kohdistuvien rikosten käsittelyn nopeuttamiseksi. Esitys on periaatteellisella tasolla kannatettava, mutta tällaisenaan esitys on poliisin näkökulmasta haasteellinen. Vaatimus kohdistuu pääsääntöisesti esikäsittelyssä ja perustutkinnassa hoidettaviin juttuihin, joihin jo nykyisellään kohdistuu paljon erilaisia vaatimuksia, sekä edellyttää laaja-alaista osaamista. Kuitenkin näissä toiminnoissa henkilöstön tutkintakokemus on osittain melko vähäistä, koska poliisit tällä hetkellä yleisesti aloittavat työuransa näistä tutkintaryhmistä.

Esitutkinta olisi toimitettava kiireellisesti, jos asianomistaja on esitutinnan aloittamishetkellä alle 18-vuotias ja kyseessä olisi epäilystä rikoksesta, joka kohdistuu asianomistajan henkeen tai terveyteen, yksityisyyteen, rauhaan tai kunniaan, vapauteen tai seksuaaliseen itsemääräämisoikeuteen. Tämä vaatimus koskee käytännössä siis myös sellaisia juttuja, kuten netissä tehty kunnianloukkaus, jonka tekijää ei tiedetä. Mikäli arvio siitä, että lapsiin kohdistuvat jutut tulevat kiireellisiksi 80 prosenttisesti, tarkoittaa tämä Hämeen poliisilaitoksellakin merkittävää lisäystä korkeamman prioriteetin luokkaan. Uudet vaatimukset eivät ole ilman merkittävää resurssilisäystä mahdollisia, koska nykyiselläänkin joudutaan tinkimään perustason juttujen hoitamisen laadusta näiden korkeamman prioriteetin juttujen hoitamiseksi. Kyseinen lainsäädäntömuutos olisi täten mahdollista toteuttaa, jos pelkästään Hämeen poliisilaitokselle saada lapsitutkintaan 10 uutta virkaa nykyisen kehyksen ulkopuolelta. Tämän lisäksi lapsijuttuihin liittyy rikosteknisen laboratorion lausuntoja ja ICT -tutkintaa.

Tämä kiireellisyysvaatimus edellyttää ehdottomasti myös järjestelmään tehtäviä muutoksia, jotta näistä jutuista tulee tutkinnanjohtajalle erillinen muistutus. Tällä hetkellä näitä juttuja ei ole erikseen saatavissa järjestelmästä, jotta esimerkiksi esimies voisi seurata näiden kyseisten juttujen edistymistä. Tämän tasoinen vaatimus ei voi olla pelkästään yksittäisen tutkijan muistamisen ja huomaamisen varassa.

Lapsitutkintaryhmissä on väkivaltaan ja seksuaalirikoksiin liittyvää tutkintaa, joiden osalta on nykyisellään tämä vastaava kiireellisyysvaatimus. Näissä jutuissa on erityisesti huomioitava, että poliisin tutkinta-aika kasvaa, kun jutun toimenpiteitä tekee joku toinen taho, esimerkiksi sairaanhoito.

Uusien vaatimusten asettamisen yhteydessä tulee ottaa huomioon nykyinen tilanne. Avoinna olevien juttujen ja yli 24 kuukautta olevien vanhojen juttujen määrät ovat Hämeen poliisilaitoksellakin viimeisten vuosien aikana jatkuvasti kasvaneet. Näiden lisäksi poliisilla on lisääntynyt S-ilmoitusten määrä, jotka edellyttävät huomattavia tutkintatoimia. Samaan aikaan petos-rikokset ovat kasvaneet, joiden hoitamisen osalta on haasteena suuri massa ja useimmissa jutuissa nimikkeen mukainen lyhyt vanhenemisaika.

Rikokset ovat aina yksilöllisiä. Ikäperusteinen raja ei aina vastaa todellista tarvetta ja kerro siitä, miten rikos vaikuttaa asianomistajaan. Pelkästään poliisin vastuulle ei voi jäädä myöskään se, että se joutuu priorisoimaan näitä asioita yksin. Esitutinnan tehostaminen vaatisi uusia vaatimuksia yhtä aikaisista toimenpiteistä ja myös esimerkiksi lastensuojelun vastuuttamisesta näiden juttujen hoitamisessa.

Lisäksi tulee huomioida, että vaatimus koskee koko rikosprosessia. Tämän seurauksena voi olla se, että juttusarjasta joudutaan ottamaan erilleen yksittäisiä juttuja, jolloin yksittäisen lapsen jutun osalta tuomio ei ole samanlainen kuin laajemmassa kokonaisuudessa käsiteltynä.

b) Edunvalvojan määräämistä esitutkinnassa koskeva ehdotus (ETL 4:8)

Hämeen poliisilaitoksen alueella edunvalvojan määräämisessä ei ole ongelmaa ollut. Tiedossamme on, että tässä asiassa on valtakunnallisesti ollut ongelmia.

2. Erityisosaamisen turvaaminen

a) Esitutinnan johdon keskittämistä alle 18-vuotiaita koskevassa esitutkinnassa koskeva ehdotus (ETL 4:7)

Hämeen poliisilaitoksen alueella on jo tällä hetkellä erityisosaamista alle 18-vuotiaiden esitutkinnassa. Meillä ei kuitenkaan ole kaikkia esityksen mukaisia juttuja näiden tutkintaryhmien tutkittavana. Ehdotus esitutinnan johdon keskittämisestä on rikosnimikkeiltään huomattavasti laajempi kuin mitä se on meillä tällä hetkellä. Tämä lisäisi siten merkittävästi näiden nykyisten lapsijuttuihin perehtyneiden tutkinnanjohtajien työmäärää. Kaikkien esityksen mukaisten juttujen keskittämistä näille tutkinnanjohtajille ei nähdä järkevänä. Tässä esityksen mukaisissa jutuissa on sellaisia, jotka eivät näkemyksemme mukaan tarvitse erikseen määrättyjä tutkinnanjohtajia, vaan näissäkin jutuissa on eri tasoja. Laintasoinen vaatimus tässä laajuudessa näissä asioissa on tällaisenaan erityisen haasteellinen. Vaatimus tutkinnanjohtajuudesta tarkoittaisi nykyisellään kattavuutta myös poistumien aikana. Tarvitaanko jatkossa näiltä osin varallaoloa ja onko sijaisilla samanlaiset vaatimukset pätevydestä? Tällaisena esityksen mukainen vaatimus tarkoittaisi Hämeen poliisilaitoksellakin kahden tutkinnanjohtajan lisäämistä näihin erityisosaamista vaativiin juttuihin.

Poliisilaitoksen koko, etäisyydet ja rakenteet saattavat tuoda tähän myös käytännön ongelmia. Johtaminen ei toimi, jos tutkinnanjohtaja ja tutkijat ovat fyysisesti kovin etäällä toisistaan. Lisäksi pienissä poliisilaitoksissa voi lapsitutkinnan osalta olla siten, lapsitutkintaa johdetaan matriisiorganisaatiolla ja samaan aikaan muita juttuja hierarkkisella organisaatiolla. Tällaiset kahden tutkinnanjohtajan mallit ovat erityisen haasteellisia priorisoinnin ja johtamisen näkökulmasta.

b) Esitutkintatoimenpiteiden ja tutkinnan johdon keskittämistä erityisen suojelun tarpeessa olevia asianomistajia koskevassa esitutkinnassa koskeva ehdotus (ETL 4:7a)

Erityisen suojelun tarpeen osalta on tehty merkittäviä muutoksia, mutta tämä ehdotus on kannatettava. Tältä osin on tärkeää huomioida kohdassa a. mainitut resurssointi tarpeet ja siihen liittyvät haasteet.

3. Tekniikan hyödyntäminen rikosprosessissa

a) Kuulustelutilaisuuden tallentamista ääni- ja kuvatallenteeseen koskeva ehdotus (ETL 9:3)

Esitys sinällään on kannatettava. Poliisin kannalta olisi erinomaista, mikäli poliisi voisi keskittyä kuulusteluun kuulustelukertomuksen kirjaamisen sijaan. Valitettavasti tämä ei ole mahdollista. Rikosprosessin muut toimijat haluavat kuulustelun kirjallisesti, eikä suurien massojen litterointi ole prosessin tehostamisen ja kustannusten puolesta ainakaan tällä hetkellä mahdollista.

Tällaisenaakin esitys aiheuttaa merkittäviä kustannuksia poliisille. Hämeen poliisilaitoksella on sekä Lahdessa että Hämeenlinnassa vaatimusten mukaiset laitteet lasten kuulemiseen videolle. Esityksen mukainen vaatimus ei kuitenkaan ole toteutettavissa näillä laitteilla. Esitys tulee aiheuttamaan viiveitä esitutkinnan suorittamisessa, kun vaatimuksia voi tulla muilta poliisiasemilta, joilla ei ole valmiuksia kuulustelujen videointiin. Vaikka Hämeen poliisilaitoksella Lahdessa ja Hämeenlinnassa on nykyaikaiset tilat, esitys aiheuttaisi meilläkin merkittäviä kustannuksia muutamien kuulustelutiloihin tehtäviin laitehankintoihin.

Laintasoisena vaatimus tarkoittaisi sitä, että tallentaminen ei voi tapahtua kuulustelijan matkapuhelimella. Tallennuksen tulee tapahtua sellaisilla laitteilla, joilta tallenteen siirtäminen on mahdollista helposti. Mikäli tallenteen siirtäminen tuve-verkkoon tapahtuu manuaalisesti, vie se tutkinnan resurssija tutkinta-ajasta. Tallentamisen ja datan siirron tulee olla kaikella tavalla toimintavarma poliisin oikeusturvan näkökulmastakin, ettei tule väitteitä tallenteiden tahallisesta hävittämisestä. Lisäksi tallennettavan datan elinkaaren mukaisesti tästä tulisi alustavan selvityksen mukaan poliisille vuosittain miljoonien lisäkuluja pelkästään säilyttämisestä. Poliisilla ei ole tällä hetkellä sähköistä arkistoa, minne kyseinen data voitaisiin tallentaa. On huomioitava, että muu poliisitoiminnassa kertyvä videomateriaali on pääsääntöisesti tallennettu lyhytaikaista käyttöä varten. Esitykseen olisi tästä johtuen tarpeellista saada siirtymäaika eli vaatimusta ei voida toteuttaa ennen kuin Patjan korvaava Vitja -järjestelmä saadaan tuotantoon.

b) Kuulustelutilaisuuden tallentamisesta todisteena käyttämistä varten koskevat ehdotukset (ETL 9:4 ja OK 17:24)

Tallenteen käyttämistä todisteena on hyvä laajentaa kaikkiin rikoksen uh-reihin. Erityisesti uhkajutuissa, on uhrin kannalta haasteellista asian nouseminen esille aina uudestaan pitkiäkin

välkien jälkeen eli ensin tapahtumahetkellä, sitten esitutkinnassa ja lopuksi tuomioistuinkäsittelyissä. Olisi toipumisen kannalta erinomaista, mikäli tallennetta voitaisiin käyttää henkilön sijasta todisteena. Nykyisellään esimerkiksi laittoman uhkauksen osalta epäillyn ei tarvitse osallistua tuomioistuin käsittelyyn, mutta uhri haastetaan sakon uhalla.

Toki asianomistajan henkilökohtaisen kuulemisen osalta tilanne Hämeen alueella on eriomainen tuomioistuinkäsittelyn osalta. Meillä on hyvät tilat ja tekniikka siihen, että asianomistajaa voidaan tuomioistuimessa kuulla esimerkiksi eri paikkakunnalta videoyhteyden kautta.

4. Esitutkintayhteistyön kehittäminen

a) Tutkintasuunnitelmia koskeva ehdotus (ETL 3:3a)

Esitutkintayhteistyö toimii nykyisellään Hämeen alueella vaativissa jutuissa. Ja toiminta on viime vuosina kehittynyt erinomaiseen suuntaan myös esikäsittelytoiminnon osalta. Yhteistyötä on silti kehitettävä edelleen erityisesti perustutkinnan osalta ja syyttäjien osallistumisesta on lisättävä, joka näkemyksemme mukaan tarkoittaa merkittävää lisäystä syyttäjien henkilöresurssiin. Nykyisellään esitutkintayhteistyön pääasiallisena haasteena on nimenomaan yhteisen työajan löytäminen yhteistyön tekemiseen. Niillä poliisiasemilla, joilla syyttäjät ovat samassa rakennuksessa tutkinnan kanssa yhteistyön järjestäminen on helpompaa. Koska esitutkintaviranomaiset ovat eri ministeriöiden alla, ei yhteistyön tekeminen teknisillä välineillä ole nykyisellään ongelmatonta.

Esityksellä toimintaa ei muuteta. Vaatimus kirjallisesta tietyllä tavalla määrämuotoisesta tutkintasuunnitelmasta ei tehosta rikosprosessia. Nykyisellään perusjutuissa, joista tehdään syyttäjälle, ilmoitus on tutkintasuunnitelma käytännössä sitä, että tehdyistä ja suunnitelluista toimenpiteistä keskustellaan puhelimesta syyttäjän kanssa. Samalla sovitaan käytännön asioista eli mistä syyttäjä kaipaa ilmoituksia tai materiaalia esitutkinnan aikana. Erillinen esimerkiksi word - dokumentilla olevan tutkintasuunnitelman tekeminen on nykyisellään poliisille lisätyö, koska järjestelmät eivät tuo tutkintasuunnitelman tekemistä. Lisäksi tutkinnan tehostamisen näkökulmasta myös suunnitelman päivittäminen on vähintään yhtä tärkeää kuin tutkintasuunnitelman kirjaaminen. Tällaisena ehdotus on alkuvaiheen tutkintatoimintapiteiden listaamista ja työajan hukkaan heittämistä ainakin poliisilta. Mikäli tutkintasuunnitelmasta halutaan oikeasti tutkinnan tehostamista, vaatisi tämä kirjattuja vaatimuksia myös syyttäjälle. Tällaisena velvoittaa vain poliisia.

b) Loppulausuntoa koskeva ehdotus (ETL 10:1)

Esitys sinällään on kannatettava. Poliisin kannalta olisi erinomaista, mikäli esitutkinta saataisiin käsiteltyä yhdellä kertaa. Käytännössä laajoissa paljastavissa tutkinnoissa loppulausunto on nykyisellään hyvin käytössä. Tämä ei silti tehosta esitutkintaa, koska loppulausuntomenettely ei ole osapuolia velvoittava. Vaikka asianosainen ei tuo asioita esille loppulausuntomenettelyssä, ne voi tuoda esiin tuomioistuinkäsittelyssä. Käytännössä poliisi tutkii jo muita juttuja, kun nämä vanhat jutut ovat tuomioistuinkäsittelyssä. On haastavaa hoitaa vanhojen juttujen lisätutkintaa uusien juttujen rinnalla vain siitä johtuen, ettei epäillyt ole halunneet esitutkinnassa lausua tutkittavasta asiasta mitään.

Uudistuksessa tulisi huomioida myös se, että käytössä on tarve loppulausunnon vastausten lähettämiseen suoraan syyttäjälle vangittujen asioissa, jotta prosessi nopeutuisi. Loppulausunnon pyynnön valmistelussa käytännössä syyttäjällä ei pääsääntöisesti ole mahdollista osallistua sisällön suunnitteluun. Tämä vaatimus syyttäjyhteistyön lisäämisestä tältä osin on poliisin näkemyksen mukaan kannatettava, mutta vaatisi näkemyksemme mukaan merkittävää syyttäjien henkilöresurssin lisäämistä. Lisäksi pyynnössä on selkeästi oltava erillinen kohta syyttäjän esittämille kysymyksille, kun poliisi toimii pyynnön allekirjoittajana.

c) Esitutkintaviranomaisen ja syyttäjän yhteistyövelvollisuutta koskeva ehdotus (ETL 5:3)

Kuuluu jo aiemmin säädetyn esitutkintayhteistyön piiriin. Toimintaa ei ehdotuksen myötä muuteta, vaan käytännön poliisi-syyttäjyhteistyö ratkaisee ja siihen vaikuttavat sekä rakenteet eli kuinka hyvin yhteistyö on mahdollista fyysisten etäisyyksien ja tekniikan hyödyntämisen kautta. Lisäksi yhteistyön tehostaminen vaatii resurssien merkittävää lisäämistä sekä poliisiin että syyttäjien puolelle. Lisäksi ennen muutoksia järjestelmät tulee saattaa sille tasolle, että tietojen vaihtaminen eri toimijoiden välillä on teknisesti mahdollista ilman merkittävää lisätyötä.

5. Sovittelumahdollisuudesta ilmoittamista koskevat ehdotukset (ETL 4:16 ja 4:18)

.

Sovitteluun lähetettävien juttujen lisääminen ei tapahdu ilmoitettavien asioiden listaa entisestään kasvattamalla. Sovittelun haasteena on se, ettei osapuolilla alkuvaiheessa yleensä ole sovitteluhaluutta. Ajankulun myötä halukkuutta voi löytyä. Tästä johtuen esitutkinnan alussa ilmoitettavilla asioilla, ei ole käytännössä todennäköisesti esitutkinnan tehostamiseen liittyvää vaikutusta.

Tässä on otettava huomioon myös se, että poliisin tekemistä seurataan tulostittareissa tutkinta-ajan kautta. Sovittelussa olevan jutun osalta tutkinta-aika kasvaa, vaikka poliisi ei voi vaikuttaa sovittelun ajan käyttöön. Tältä osin poliisin järjestelmiin on saatava muutos, että tutkinta-aika ei näissä jutuissa kasva. Lisäksi sovitteluja voitaisiin saada lisää, jos ehdoton vaatimus suostumuksen saamiseksi sovitteluun lähettämiseksi poistetaan.

6. Ns. putkakuolemia ja poliisin voimankäyttötilanteita koskevat ehdotukset (ETL 2:4 ja 5:1)

.

Ehdotus on poliisin näkökulmasta esiin nostettujen seikkojen perusteella kannatettavalta ja kansalaisten näkökulmasta sillä ei ole käytännössä eroa liittykö tapaukseen poliisi vai muu poliisin palveluksessa oleva henkilö.

7. Tarve ja edellytykset syyttäjän vaitiolo-oikeudesta säätämiseksi (mietinnön liite 2)

.

Ehdotus on kannatettava ja helpottaa erityisesti kansainvälisissä paljastavan tutkinnan syyttäjäyhteistyötä. Lainsäädännöllinen puute on aiheuttanut merkittäviä haasteita viimeisen viiden vuoden aikana Hämeen poliisilaitoksellakin tutkinnassa olleissa jutuissa, joissa on käytetty uusia salaisia tiedonhankinnan menetelmiä.

8. Muut mietinnössä käsitellyt asiat

a) Velvollisuus esitutkinnan toimittamiseen ja selvittämisvelvollisuuden laajuus

Esitutkintapakon, esitutkinnan toiminnan tehostamisessa ja selvittämisen laajuutta arvioitaessa tulee entistä paremmin huomioida poliisin ja samalla kaikkien esitutkintaviranomaisten resursseja. Suuri osa poliisin henkilöresursseista menee tällä hetkellä tutkinnan sijasta ilmoitettujen asioiden kirjaamiseen, koska tarvittavat tietojärjestelmä uudistukset jatkuvasti siirtyvät. Lisäresursseja ei ole saatavissa ja toimintaympäristö muuttuu koko ajan vaativammaksi juttujen kansainvälistymisen ja tietoverkkoon siirtymisen vuoksi. Tarvitaan muutoksi siihen mitä poliisin pitää tutkia, mistä asioista pitää kirjoittaa ilmoitus, esitutkinnan toimittamisvelvollisuuteen ja päättämiseen lievennyksiä.

b) Syyteneuvottelun kehittäminen

Esitys poliisin näkemyksen mukaan laajentaminen on periaatteessa kannatettava, mutta nykyisellään syyteneuvottelu ei tehosta rikosprosessia, koska se ei pääsääntöisesti kevennä esitutkintaa ja sen soveltamisala on suppea.

c) Perusteluvelvollisuus syyttäjän ja esitutkintaviranomaisen sekä tuomioistuimen ratkaisuisa

Esitutkintaviranomaisten ratkaisuisa on tapahtunut kehitystä perusteluiden suhteen, eikä tästä syystä nähdä tälle tarvetta tällä hetkellä.

d) Rikosasioiden valmistelu käräjäoikeudessa

Ei lausuttavaa.

e) Preklusio rikosasioissa

Mietinnössä esitetyllä tavalla ei nähdä tarvetta näiden säännösten muuttamiselle.

f) Adheesioperiaate

Mahdollisuus esittää syyteasian yhteydessä rikoksesta johtuva yksityisoikeudellinen vaatimus tulisi näkemyksemme mukaan säilyttää.

g) Uhidirektiivin täytäntöönpano toisessa jäsenvaltiossa asuvien uhrien oikeuksien osalta

Ei lausuttavaa.

9. Ehdotusten vaikutukset, mukaan lukien arvio mahdollisesta tuottavuuden lisääntymisestä sekä vaikutukset ICT-järjestelmiin

.

Uudistusten toteutukseen tarvittavat taloudelliset resurssit koko rikosprosessin toimijoiden tulee varmistaa ulkopuolisella rahoituksella pidemmällä ajalla, eikä tällä tavalla poukkoilevalla rahoituksella. Lisäksi ehdotuksessa ei riittävästi ole huomioitu, että massa on suurin rikosprosessin

alkuvaiheessa, täällä tehtävät toimenpiteet ovat merkityksellisiä koko rikosprosessin tehostamisen osalta.

Poliisin lisämäärärahan tarve on todellisuudessa merkittävästi suurempi kuin ehdotuksessa. Joiltakin osin kustannukset esimerkiksi koulutuksen ja järjestelmäkehityksen osalta ovat yksittäisiä, mutta osittain lisämäärärahan tarve on merkittävä myös seuraavina vuosina esimerkiksi tallennustilan osalta eli sama summa tarvitaan ylläpitoon kaikkina seuraavina vuosina.

10. Muuta

.

Nyt ehdotuksen pääpaino on ollut tuomioistuinkäsittelyssä olevien asioiden tehostamiseen esitutkinnan ja syyteharkinnan toimenpiteillä. Poliisi on tehostanut omia toimia ilmoitettujen juttujen esikäsittelyllä, jotta tutkintaryhmille menevät vain tutkittavat jutut. Samalla tavalla tätä kehittämistä tulisi tarkastella enemmän prosessin alkuvaiheen toimenpiteillä.

Suokas Päivi
Hämeen poliisilaitos - Rikospoliisi